

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/78405>

Please be advised that this information was generated on 2021-06-20 and may be subject to change.

Inleiding

Internationaal recht en internationale politiek: inleiding tot het thema

BERTJAN VERBEEK & RAMSES WESSEL*

Dit themanummer wil een aanzet geven voor een reflectie op de verhoudingen tussen de studie van het internationaal recht en de studie van internationale betrekkingen. Beide vakgebieden bemoeien zich met dezelfde actoren en hetzelfde systeem. Tegelijkertijd doen zij dat nog steeds grotendeels in *splendid isolation*. De bijdragen aan dit themanummer bieden op hun eigen wijze antwoord op de vragen hoe beide disciplines hun verhouding tot elkaar zien en waar mogelijkheden voor gezamenlijk onderzoek liggen.

Allerlei verschijnselen rechtvaardigen een dialoog tussen beide wetenschapsvelden. In de discussie over het einde van het Westfaalse statensysteem, of in ieder geval belangrijke veranderingen in kenmerken van dat systeem, komt nadrukkelijk naar voren dat staten, en niet alleen zij, in toenemende

mate een grotere rol lijken toe te kennen aan, meer in het algemeen mondiale normen en waarden, meer in het bijzonder internationale rechtsregels en instellingen.¹ De kiem voor een dergelijke ontwikkeling werd gelegd na de Eerste Wereldoorlog met de internationale minderhedentribunalen in de voormalige Duitse gebieden in Polen,² en kreeg na de Tweede Wereldoorlog sterk vorm door de Neurenberg- en Tokio-tribunalen. Sinds het einde van de Koude Oorlog, de opkomst van de globalisering en de toegenomen regionale integratie lijkt zich een 'juridisering' van de internationale politiek voor te doen,³ getuige de steeds sterkere rol van het Europese recht, het toegenomen gewicht van handelspanels binnen WTO en NAFTA en de oprichting van ad hoc of permanente tribunalen zoals het Joegoslavië-tribunaal, het Rwanda-

* Prof.dr. R.A. Wessel is hoogleraar Recht van de Europese Unie en andere Internationale Organisaties aan het Centre for European Studies van de Universiteit Twente; Prof.dr. B. Verbeek is als hoogleraar Internationale Betrekkingen verbonden aan de opleiding Politicologie en het Institute for Management Research van de Radboud Universiteit Nijmegen.

tribunaal en het Internationaal Strafhof. Toch lijken juristen en politicologen langs elkaar heen te lopen en vriendelijk glimlachend hun eigen weg te gaan.

De dominantie van de 'realistische' stroming in de Internationale Betrekkingen (IB) heeft gedurende langere tijd aandacht voor de rol van internationaal recht tegengehouden;⁴ zoals de positivistische stroming in de rechtswetenschap niet alleen de neiging had 'recht' te isoleren van andere normenregimes, maar ook extra kritisch was ten aanzien van internationaal recht vanwege de afwezigheid van handhavingsmechanismen.⁵ Ontwikkelingen in het internationale systeem hebben – zeker na het einde van het bipolaire stelsel van de Koude Oorlog – geresulteerd in veranderingen in beide vakgebieden die een dialoog vergemakkelijken. Deze ontwikkeling viel samen met een relativering van de centrale rol voor de staat in het internationale systeem als gevolg van de opkomst van andere actoren en transnationale processen. Binnen het recht is geleidelijk meer aandacht gekomen voor een verwatering van de grenzen tussen de internationale en de nationale rechtsorde,⁶ terwijl in de IB al langere tijd de Engelse School, liberale institutionalisten en constructivisten aandacht vroegen voor de rol van instituties (waaronder juridische) in de internationale samenleving.⁷ Inderdaad, "[t]he fields of international law and international relations

have become increasingly intertwined in recent years, beginning to reverse a long tradition of viewing them as separate arenas."⁸ Er is dan ook een bescheiden stroming te ontwaren die bestudeert hoe het gat tussen international recht en IB kan worden gedicht om nieuwe ontwikkelingen in het internationale systeem beter te kunnen duiden.⁹

De artikelen in dit themanummer beogen aan die stroming bij te dragen, maar illustreren tegelijkertijd dat het gat tussen beide vakgebieden nog overduidelijk aanwezig is en dat er nauwelijks sprake is van het gebruik maken van elkaars inzichten. Tijdens een workshop in het kader van een conferentie van het Netherlands Institute of Government (NIG) in november 2008, waar de conceptbijdragen werden besproken, bleek echter dat de benaderingen weliswaar verschillen, maar de vragen waarmee wordt geworsteld vergelijkbaar zijn. Deze vragen hadden niet zelden te maken met staatssoevereiniteit en de traditioneel centrale rol van de staat in het internationale systeem. In de verschillende bijdragen is dit dan ook een terugkerend thema.

In het 'Commentaar' gaat Guido den Dekker in op het terrein van de wapenbeheersing; bij uitstek een terrein waar internationale politiek en internationaal recht in elkaars verlengde liggen. Aanleiding voor dit onderwerp is het nieuwe geluid dat Obama en Medvedev in april 2009 lieten horen in een geza-

menlijke verklaring. Dit voorbeeld laat zien dat de interpretatie van internationale regels afhankelijk kan zijn van het zittende regime, maar dat het tevens moeilijk is politieke uitspraken juridisch te kwalificeren.

Bertjan Verbeek en Ramses Wessel wijzen in hun artikel op de rol die internationaal recht speelt in de buitenlandse politiek van staten en hoe de IB omgaat met internationaal recht. Zij laten zien dat de academische disciplines nog steeds vrijwel volledig gescheiden van elkaar opereren en dat inzichten niet of nauwelijks worden gedeeld. In beide disciplines speelt de notie van 'staatssoevereiniteit' (of wellicht 'anarchie') een belangrijke rol en dit lijkt een aanknopingspunt te zijn voor interdisciplinair onderzoek en gemeenschappelijke inzichten. Praktijkvoorbeelden uit de totstandkoming van buitenlands beleid laten zien dat het multi-interpretabele karakter van veel rechtsregels het voor politici eenvoudig maakt het internationaal recht instrumenteel te gebruiken en gevarieerd in te zetten. Tegelijkertijd betekent een strategische keuze voor een bepaalde interpretatie dat politici zich binden aan de door hen gekozen juridische logica. Het internationaal recht biedt staten dus meerdere mogelijkheden, maar beperkt tegelijkertijd hun handelen.

Staatssoevereiniteit staat ook centraal in de bijdrage van Tanja Aal-

berts en Wouter Werner, waarin zij op zoek gaan naar mogelijkheden voor interdisciplinair onderzoek. Zij stellen dat deze samenwerking zeker mogelijk is, maar alleen zinvol wanneer deze plaatsvindt vanuit gedeelde kennistheoretische en epistemologische uitgangspunten, die het mogelijk maken inzichten uit beide disciplines met elkaar te vergelijken en eventueel te combineren.

Gelijm Molier kiest in zijn bijdrage over de invloed van internationaal recht op internationale politiek voor de regels betreffende het gebruik van geweld. Hij bekijkt in hoeverre het internationaal recht als een 'dempende factor' heeft gediend, dan wel 'slechts' diende ter rechtvaardiging, respectievelijk veroordeling van een aantal gewapende acties. Ook uit dit artikel blijkt de 'onbepaaldheid' van internationale regels. Molier wijst op het feit dat de taal of grammatica van het internationaal recht de werkelijkheid 'construeert', in die zin dat zij bepaalde aspecten of elementen uit de werkelijkheid benadrukt, terwijl zij andere juist weglaat. Molier richt zich in onderzoek op het gedrag van leden van de Veiligheidsraad. Uit de door hem geanalyseerde cases blijkt dat vooral de structuur en grammatica van het internationaal recht zelf de reden vormt voor het feit dat het internationaal recht geen beperkende factor is ter regulering van interstatelijke besluit-

vorming inzake de toepassing van geweld. De afhankelijkheid van (machts)politiek is veel minder van belang.

De wederzijdse afhankelijkheid van recht en politiek staat echter centraal in de bijdrage van Niels van Willigen, die wijst op het spanningsveld dat ontstaat wanneer recht en politiek uit elkaar gaan lopen. Dit kan resulteren in een situatie waarin het recht niet meer wordt nageleefd en waarin het de politiek ontbreekt aan legitimiteit. Van Willigen gebruikt het Non-proliferatieverdrag (NPV) om inzicht te geven in de symbiotische relatie tussen recht en politiek. Hij betoogt dat de crisis waarin het NPV momenteel verkeert wordt veroorzaakt door een verstoring in de balans tussen internationaal recht enerzijds en internationale politiek anderzijds.

In de laatste bijdrage gaat Fred Grünfeld in op de verschillen in methodologie tussen beide vakgebieden; bij uitstek een reden voor de moeizame dialoog. Op basis van een analyse van verschillende benaderingen van mensenrechtenschendingen stelt Grünfeld dat het vooral hun uiteenlopende methodologische aanpak is waardoor Internationaal Recht en Internationale Betrekkingen erg van elkaar verschillen. Grünfeld stelt voor dat

elke discipline de eigen onderzoeksinstrumenten blijft gebruiken, maar tegelijkertijd de gevolgtrekkingen wel toegankelijk maakt voor andere wetenschapsbeoefenaars waarbij juristen meer oog krijgen voor de empirische werkelijkheid en sociale wetenschappers meer oog krijgen voor de normstelling en begripsvorming.

Uit alle bijdragen blijkt dat zowel internationaal juristen als IB'ers de waarde van de andere discipline zien voor het begrijpen van hun eigen vakgebied en voor het verklaren van internationale verschijnselen. Tegelijkertijd blijkt dat zowel verschillen in methoden als taal een combinatie van inzichten moeilijk maken. De in de verschillende bijdragen behandelde cases laten echter zien dat de praktijk zich niet laat verklaren vanuit een ééndimensionaal perspectief. Nergens wordt gepleit voor het meer laten samengaan van beide vakgebieden. Integendeel, beide ontleen hun kracht aan sterke monodisciplinaire analyses. Toch blijkt uit dit themanummer dat er zich een onderzoeksveld aandient dat nog grotendeels braak ligt: de invloed die internationaal recht en internationale politiek op elkaar hebben als verklaring voor internationale ontwikkelingen.

Noten

1. Zie: Scholte, J.A. (2001), *The globalization of world politics*, in: J. Bay-

lis & S. Smith (eds.), *The Globalization of World Politics: An Introduction*

- tion to *International Relations*, 2nd edition, Oxford: Oxford University Press, pp. 13-32; Mastanduno, M. & G. Lyons (eds.) (1995), *Beyond Westphalia? State Sovereignty and International Intervention*, Baltimore: Johns Hopkins University Press.
2. Cassese, A. (2008), *Self-Determination of Peoples: A Legal Reappraisal*, Cambridge: Cambridge University Press, pp. 23-27.
 3. Zie het themanummer (2000) over de legalisering van de internationale politiek, *International Organization*, 54, 3, pp. 385-703.
 4. Zie: Slaughter Burley, A.-M. (1993), International Law and International Relations theory: A dual agenda, *American Journal of International Law*, 87, 2, pp. 205-239; en de klassieke werken Carr, E.H. (2001 [1939]), *The Twenty Years' Crisis: An Introduction to the Study of International Relations*, London: Palgrave MacMillan; en Waltz, K.N. (1979), *Theory of International Politics*, New York: McGraw-Hill.
 5. De toonaangevende klassiekers hier zijn: Austin, J. (1995 [1832]), *The Province of Jurisprudence Determined*, Cambridge: Cambridge University Press; Hart, H.L.A. (1961), *The Concept of Law*, Oxford: Oxford University Press; Kelsen, H. (1952), *Principles of International Law*, New York: Rinehart.
 6. Zie hierover: Nijman, J. & A. Nollkaemper (eds.) (2007), *New Perspectives on the Divide between National and International Law*, Oxford: Oxford University Press.
 7. Zie: Dunne, T. (1998), *Inventing International Society: A History of the English School*, Basingstoke: Macmillan; Krasner, S.D. (ed.) (1983), *International Regimes*, Cambridge: Cambridge University Press; Reus-Smit, C. (ed.) (2004), *The Politics of International Law*, Cambridge: Cambridge University Press.
 8. Zie: Raffo, V. *et al.* (2007), International Law and International Politics: Old divides, new developments, in: Th.J. Biersteker *et al.* (eds.), *International Law and International Relations: Bridging Theory and Practice*, London/New York: Routledge, pp. 1-23, op p. 3.
 9. Zie bijvoorbeeld: Slaughter Burley (1993); Biersteker *et al.* (2007); Abbott, K.W. (1989), Modern International Relations theory: A prospectus for International Lawyers, *The Yale Journal of International Law*, 14, 2, pp. 335-411; Byers, M. (ed.) (2000), *The Role of Law in International Relations and International Law*, Oxford: Oxford University Press.